

Kenesei István

Jogi szemantika: problémafelvetés és kutatási program¹

I. BEVEZETÉS

A kísérletnek, amelyet e dolgozat valósít meg, az a végső célja, hogy egy új kutatási területet jelöljünk ki, melyet különféle szempontokból gyakorlati, alkalmazott empirikus vagy jogi szemantikának lehet nevezni. Közvetlen célja csupán annyi, hogy néhány érdekes példa segítségével rámutassunk, hogy a nyelvészet és a jog, illetve a szemantikai vizsgálatok és a jog gyakorlata között vannak még feltáratlan összefüggések.

A jog gyakorlatának és a nyelvtudománynak már eddig is voltak érintkezési pontjai. Anélkül, hogy felsorolásunk kimerítené az eddigi gyakorlatot vagy a lehetőségeket, először is megemlíthetjük a nyelvi jogok kérdéskörét, amelybe a mindennapi, az iskolai, a hivatalos stb. nyelvhasználat engedélyezése, illetve korlátozása tartozik (vö. KONTRA 2003). A bűnügyi vagy kriminalisztikai nyelvészetnek (*forensic linguistics*) fordítható terület a nyelvtudománynak a bűnügyek felderítésében hasznosítható ismereteit foglalja egybe: a fonetika például a hangazonosításban, a dialektológia a nyelvjárás megállapításában, a szociolingvisztika pedig a beszélő társadalmi státuszának megítélésében segíthet. Itt azonban nem ezeket az érintkezési pontokat kívánjuk tárgyalni.

Az is ismeretes, hogy amikor nyelvészek vizsgálják a jogászoknak a nyelvről vallott nézeteit, akkor számos félreértésre, sőt úgynevezett „nyelvi babonára” találnak, például arra, hogy a jogászok szerint a jelentést a szó hordozza; hogy a hangfelvétel egyszeri meghallgatása tökéletesen elegendő a hallott szöveg megértéséhez és megítéléséhez; hogy a magnófelvételtől leírt szöveg pontosan adja vissza a felvett társalgást; hogy egy adott szöveget mindenki pontosan ugyanúgy ért, és hogy egy hangfelvételen rögzített szöveg beszélői közül mindenki pontosan azt gondolja, amit mond (SHUY 1993).

Végül azzal is tisztában vagyunk, hogy számos nyelvész szerepelt már szakértőként bírósági tárgyalásokon – véleményük elfogadását illetően több-kevesebb sikerrel (SHUY 1993, KONTRA 2003). Érdekes ezen a ponton megjegyezni, hogy mind a hazai, mind a külföldi bírósági gyakorlat arra mutat, hogy különösen a jelentések eldöntésével kapcsolatos kérdésekben a bíróságok nem a nyelvész szakértők, hanem a bírók véleményére támaszkodnak (SHUY 1993; KONTRA 2003; Kálmán László, személyes közlés).

Bár az utóbbi két kapcsolat nyelvészet és jog között közelebb áll tervezett kutatásunk témájához, mégis másképpen határozzuk meg azt. Előre bocsátjuk, hogy nézőpontunk a nyelvészé, nem a jogászé, ezért egyes állításaink a jogtudós számára nem feltétle-

¹ Köszönöm Bánki Dezső kommentárjait, valamint Kengyel Miklós és Szabó Miklós jogtudósi megjegyzéseit; őket az e cikkben foglaltakért természetesen semmilyen felelősség nem terheli. Ezúton köszönöm a Collegium Budapest támogatását is.

nül mutatkoznak szakszerűnek, ami csupán arra enged következtetni, hogy a további kutatáshoz feltétlenül szükséges lesz a jogtudomány oldaláról is bekapcsolódnia.

Kiinduló téziseink a következők:

1. A jog alapvetően verbális, azaz nyelvi közegben létező intézmény.
2. A jog mindennapi gyakorlata többnyire beszédaktusokkal, illetve a beszédaktusok közül elsősorban a kijelentő módú asszertív beszédaktusok (kijelentések) jelentéstartalmával operál (vö. BÁNKI 2000; BÁNKI 2003). Nincsenek tehát felkiáltó vagy óhajtó mondatok, kérések vagy parancsok, amelyeket tárgyalások jegyzőkönyveiben vagy szerződésekben találunk.
3. A szemantikai elemzés útján hozott döntéseket képzett, de nem formális nyelvi, illetve szemantikai képzésben részesült jogászok hozzák, mert a jog gyakorlata mögött sem intézményes nyelvészeti, nyelvelemzési vagy szemantikai kutatás, sem ilyen irányú oktatás nem áll.²

Az 1. tézis magától értetődik: a tételes jog verbális közegű törvényekben és rendeletekben, valamint értelmezésekben van rögzítve, és a gyakorlat is verbális közegben (azaz élőszóban és az ezt reprodukáló vagy megőrkítő írásos jegyzőkönyvekben, szerződésekben, ítéletekben stb.) kapja meg „létformáját”. Illusztrációképpen mégis hadd idézzünk egy Legfelsőbb Bírósági (LB) „elvi határozatból”, amely egy beszélni nem tudó tanú meghallgatásának ügyében foglal állást:

(1) A helyes eljárás szerint az elsőfokú bíróságnak Z. P. sértett meghallgatása előtt – esetleg süketnéma tolmács igénybevételevel – azt kellett volna tisztáznia, hogy a sértett írni-olvasni képes-e, ezáltal kihallgatása – a Be. 80. §-ának (2) bekezdése alkalmazásával – a vele történő írásbeli érintkezés útján lehetséges-e. Amennyiben az lett volna megállapítható, hogy a süketnéma jelbeszédet nem ismerő sértett írni-olvasni sem tud, ez a tanúvallomás-tételének el nem hárítható (abszolút) akadályaként [...] kizárta volna a tanúkénti meghallgatását. (LB elvi hat. 91.)

Aki tehát a bírósággal nem tud verbálisan érintkezni, illetve akinek a kommunikatív aktusai nem fordíthatók le a verbális nyelvre, annak aktív részvétele a jogi eljárásban nem lehetséges.³

2. A JOG NYELVI GYAKORLATA

Amikor az alábbiakban a jog gyakorlatáról beszélünk, elsősorban büntetőjogi példákra támaszkodunk. Jóllehet a jog maga is „élesebb körvonalak” között valósítja meg a nyelvi jelentések kategorizálását és tisztázását, mint a mindennapi nyelv, a büntetőjog talán még a polgári jognál is pontosabb meghatározásokkal és jelentéselemzésekkel él, hiszen itt – nem is mindig átvitt értelemben – élet-halál, de legalábbis rab-ság és szabadság kérdéséről, nem pedig „tyúkperekről” van szó.

² Ismereteim szerint ez nemcsak a magyarországi helyzetre igaz. Itthon egyébként az általam ismert egyetlen kivétel Szabó Miklós munkássága, vö. SZABÓ 2000.

³ Itt eltekintünk a bíróságnak a siketek jelnyelvével kapcsolatos elavult, a ma ismert tényektől elmaradott nézetéről, amely mind szóhasználatában („süketnéma”), mind felfogásában megmutatkozik, tudniillik nincsen olyan siket, aki ne ismerne valamilyen jelelési rendszert, jóllehet az nem feltétlenül az „államilag támogatott” vagy „elismert” jeleléssel azonos. Az adott esetben egyébként a siket tanú a saját anyjával képes volt kommunikálni, de ezt a tolmácsolást a bíróság – jó okkal – nem fogadhatta el.

A nyelvész számára a következő kép látszik testet ölteni a büntetőjog gyakorlatának tanulmányozása nyomán. Először is maga a Büntető Törvénykönyv léte és kiindulási pontja, nevezetesen, hogy – miután tisztázza érvényességi feltételeit – meghatározza, mi a bűncselekmény, arra mutat, hogy a valóságos világban előforduló cselekmények, azaz szándékos emberi tevékenységgel előidézett események egy valódi részhalmazán operál és egyik célja e részhalmaz, azaz a denotátumok egy csoportjának pontos elhatárolása. A nyelvészt egyébként e részhalmaznak egy további részhalmaza közelebről is érdekli: az, amelyet „nyelvi bűncselekményeknek” nevezhetünk, azaz azok a bűncselekmények, amelyeket kizárólag nyelvi viselkedés, nyelvi megnyilvánulások segítségével, ezeken keresztül lehet megvalósítani, pl. fenyegetés, zsarolás, vesztegetés – szemben mondjuk a lopással, emberöléssel.⁴

Ismeretes, hogy a jog nyelve pontos meghatározásokkal él, a használt fogalmak, illetve kifejezések jelentését egyszer és mindenkorra rögzíti. Találomra nézzük a „felbujtó” definícióját:

(2) Felbujtó az, aki mást bűncselekmény elkövetésére szándékosan rábír. Btk. '21(1) Btk. 21. § (1)

Mint említettük, a „bűncselekmény” terminust a Btk. mindjárt kiindulásképpen meghatározza, de, jöllehet az itt idézett törvényhely minden más szavát lehetne azok természetes nyelvi jelentésében használni, a Btk. magyarázata (GYÖRGYI–WIENER 1997) gondot fordít arra, hogy esetünkben a „rábírás” terminust is külön kifejtse, illetve a gyanútlan kívülről álló számára furcsa pleonazmusként szereplő „szándékosan” módosító kifejezés jelenlétét is indokolja.⁵

E magyarázat szerint tehát:

(3) A rábírás a másik személyre gyakorolt pszichikus ráhatás. [...] A rábírás azonban nem gyakorolhat olyan erős pszichikus hatást a tettesre, amely az önálló akaratképzést kizárja (pl. ellenállhatatlan fenyegetés), mert ez esetben a tettes nem felelős, és a rábíró nem felbujtó, hanem közvetett tettes. [...] A felbujtás szándékos bűnelkövetés és csak szándékos bűncselekményhez kapcsolódhat. (GYÖRGYI–WIENER 1997, 57.)

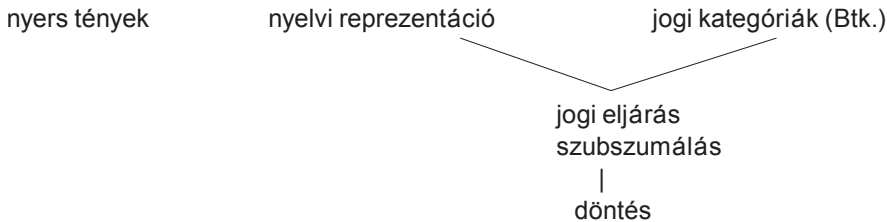
A Btk. a joggyakorlatból levezetett magyarázataival együtt tehát normatív asszeritív kijelentéseknek azon halmaza, amelyhez képest kell a cselekmények halmazából azokat kiválasztani, amelyek a bűncselekmények részhalmaza alá esnek. Jöllehet a végcél denotátumok azonosítása, ezt azonban csakis a jelentések elemzésén

⁴ A szakképzett jogászprofesszor Kengyel Miklós (személyes közlés) felveti, hogy „lehet valakit egy fegyver felmutatásával is megfenyegetni”, ami a fenyegetés nem feltétlenül verbális jellege melletti érvként szolgál. Egy ilyen helyzetet valóban könnyű elképzelni: például amikor egy bankrablás során az alkalmazottakat csupán a fegyver felmutatásával, terelést kifejező gesztusokkal és szájhoz tett ujjal utasítják arra, hogy hová menjenek, illetve hogy csendben maradjanak. De a fegyver felmutatása ebben az esetben is azért értelmezhető fenyegetésnek, mert mind az elkövető, mind a sértett egy verbális közlést kódolt, illetve dekódolt a gesztusok jelrendszerének segítségével: „Ha nem teszed ezt meg ezt, akkor használok a fegyvert.” Tehát, ha nem is verbális közegben létrehozott, de verbális alapú, illetve arra lefordítható (és törvényszerűen le is fordított) közlésekről van szó ilyen esetekben is.

⁵ Számunkra azért tűnik szószaporításnak a „szándékosan rábír” fordulat, mert a valamely cselekedet elkövetésére való rábírás a szavak természetes nyelvi jelentése szerint nem lehet „nem szándékos”, azaz véletlen vagy akaratlan.

keresztül lehet megvalósítani. A kiválasztás tehát verbális megnyilatkozások jelentésének azonosítása és ezeknek a normatív kijelentések halmazából válogatott kijelentéspéldányok jelentésével való összehasonlítása által történik, vázlatosan ábrázolva az alábbi módon.

Egy elképzelt ideális kép szerint a cselekményeket, vagyis a nyers tényeket nyelvi eszközökkel ábrázoljuk. E reprezentációk mellé állítjuk a Btk., vagyis a jogi kategóriák, meghatározások adott részalmazát, és a jogi eljárás során eldöntetik, hogy egy adott cselekmény nyelvi reprezentációjával kifejezett denotátum melyik jogi kategória alá esik, melyik törvényhely alá szubszumálják, ha egyáltalán besorolható valahová. Ezt tekintem a jogi szemantika kruciális gyakorlatának. Sematikusan ábrázolva:

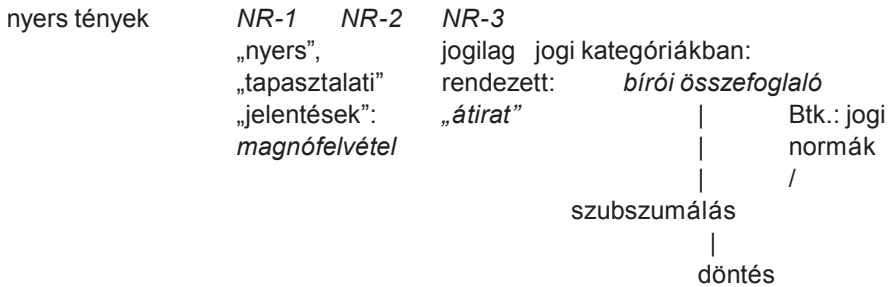
1. ábra. Az ideális kép

A valóságban azonban a kép ennél összetettebb. Először is a nyers tények közvetlen nyelvi reprezentációja, például a rendőrségen vagy a bíróságon tett tanúvallomás általában rendezetlen, „fésületlen”. Itt jelentkeznek először azok a „tapasztalati jelentések” (experiential meanings, MALEY 1994, 40), amelyek az eseményt leíró „történet” vázát adják: ki, mit, hol, mikor, kivel szemben, miért és hogyan tett? Az ennek, vagyis az *NR-1*-nek, a nyelvi reprezentáció 1. szintjének megfelelő nyelvi anyag például a hanghordozóra (magnószalagra) felvett tanúvallomás.

A magnószalag vagy más hanghordozó azonban a jogi eljárás folyamán általában alkalmatlan eszköz (kivéve persze a nyelvi bűncselekményeket, amely esetekben elsőrendű fontossággal bírhat). Rendszerint tehát a felvett vallomásról írott szöveg (átirat, transcript) készül, de Magyarországon többnyire csak bizonyos külön elrendelt esetekben készül hangfelvétel, ugyanis az eljárásokra vonatkozó szabályozás szerint arra is lehetőség van, hogy a tárgyalásvezető bíró (vagy a rendőrségen a vizsgálótiszt) öntse szavakba a vallomásokat, többször megkérdezve a vallomástevőtől, hogy egyet-ért-e a lediktált szöveggel.⁶ Ezt a szintet nevezhetjük *NR-2*-nek, az „átirat szintjének”, amely rendszeren egy jogi szempontokból rendezett szöveget eredményez, sokszor a megfelelő jogi kategóriák vázára építve.

Végül felfedezhetünk egy további szintet is, amikor a tárgyalás végén a bíróság összefoglalja a rendelkezésére álló bizonyítékok alapján az esemény(eke)t: itt már azok a jogi kategóriák szerepelnek, amelyek közvetlenül összehasonlíthatók a Btk. normatív kijelentéseivel és ennek következtében a szubszumálás már egyértelmű lehet. Ezt hívjuk *NR-3*-nak, és ezek után ábrázoljuk a valóságos képet az alábbi ábrán:

⁶ „A gyanúsított és a tanú vallomását, valamint a nyomozási cselekmény során tett indítványokat és észrevételeket a jegyzőkönyvnek a szükséges részletességgel kell tartalmaznia. A kihallgatott indítványozhatja a vallomásának szó szerinti jegyzőkönyvbe foglalását. Ha az ügyész vagy a nyomozó hatóság az indítványt nem tartja indokoltnak, azt elutasítja.” (Bet. 166. § (1).

2. ábra. A valóságos kép

A következő jegyzőkönyvi idézetekben nyomon követhetjük a nyelvi reprezentációk szintjeit. A (4) szöveg egy, a Szegedi Városi Bíróságon súlyos testi sértés ügyében lezajlott tárgyalásról készült jegyzőkönyvből való.⁷ Az 1. oldalon szerepel az a megjegyzés, hogy a bíró „[e]lrendeli a tárgyalás anyagának hangszalagra történő rögzítését”. Az ebből a jegyzőkönyvből származó idézetekben azonban furcsamód változnak a feltehetőleg szó szerinti leíratok (= NR-1) és – ismét csak feltehetőleg – a jegyzőkönyvet rögzítő bírósági gépíró (?), fogalmazó (?) saját összevonásai (= NR-2).

(4) Még jobban akként pontosítom a vallomásomat, hogy ahogy részemről elhangzott az a mondat K. felé, hogy nem vele akarok beszélni, hanem H.-val akarok beszélni, lefejelt és utána azt a mozdulatsort, hogy elővette a fegyvert, nem láttam, csak a már rám irányuló, fejre irányuló fegyvert, utána dördült el a lövés. (6)

Ez a szöveg – talán csak az első vesszőig tartó főmondat kivételével – valószínűleg pontos leírata a bíróság előtt tett vallomásnak, amire a mondottak szerkesztetlenségéből következtethetünk, azaz megfelel az NR-1 szintnek. Az ez után következő jegyzőkönyvi szöveg azonban már más konklúzióra készítet:

(5) Arra a kérdésre, hogy amikor megláttam a fegyvert, mire gondoltam, hogy ez milyen fegyver, azaz pl. hogy gyerekpisztoly, játékpisztoly vagy éles lőfegyver, azt a választ adom, hogy „nem volt időm ezt mérlegelni”. (6)

Itt láthatóan a bíró kérdése van összevonva a vádlott vallomásával, amelyben csak az idézőjelek közötti mondat a szó szerinti idézet. Vagyis itt NR-2-vel van dolgunk, kiegészítve egy, az NR-1-hez tartozó „betéttel”.

Az alábbi részlet azonban már teljes egészében az NR-2-höz tartozik.

(6) Megfelel a valóságnak, amit a nyomozás során vallottam, ezen sérüléseim a vádbeli alkalommal keletkeztek. (10)

Bár bizonyítékunk nincs rá, hogy mi történt ezen a tárgyaláson, nyugodtan kijelenthetjük, hogy nincs – jogi végzettség nélküli – magyar anyanyelvű személy, akinek egy ilyen

⁷ Nagy Ferenc professzor úrnak (SZTE ÁJTK) tartozom köszönettel a „névtelenített” másolatért. Az irat száma: Sz. V. B. 13.B.522/2002/3.

mondat hagyná el a száját: itt ismét csak a bíró kérdése lehet összevonva a jegyzőkönyvben a sértett vallomásaival, azaz egy jogilag rendezett szöveget kapunk, amely egyértelműen tisztázza, hogy a „vádbeli alkalomról” van szó és „ezen sérülésekről”.

A 3. szintet az alább idézendő LB határozat alapján rekonstruálhatjuk. Egy (másik) súlyos testi sértés ügyében történt fellebbezés elbírálása során a LB először is idézi az alsóbb fokú bíróság által rögzített tényállást, amely NR-3-at valósít meg:

(7) Az ítéletben megállapított tényállás szerint a község sportpályáján a vádlott és Gy. L. sértett ittas állapotban egymás mellett ülve nézték a mérkőzést. Vita támadt közöttük, a földön ülve dulakodtak, a sértett kétszer pofon ütötte a vádlottat, mire az őt nyitott tenyérrel kis-közepes erővel a jobb arcfelén kétszer megütötte. Egy idő után többben rájuk szóltak, erre a veszekedést abbahagyták és kibékültek. Mindez nem okozott riadalmat, de alkalmas volt arra, hogy másokban megbotránkozást keltsen. A mérkőzés után a nézők, köztük a vádlott hazamentek, a sértett a helyszínen maradt azzal, hogy egy ideig még pihen. A sértett éjszaka 23 és 1 óra között meghalt s a holttestre a verekedés helyén augusztus 3-án délelőtt találtak rá. A halála a keringés és légzés megbénulása miatt következett be, amit erőszakos úton létrejött agysérülések idéztek elő. Nem zárható ki, hogy a sértett éjszaka elesett, s a sérülései ettől keletkeztek, sőt a vádlotton kívül más is okozhatta azokat. (LB hat. 612.)

A bíróságnak elvben – legalább – három törvényhely között lehetett választania: a) garázdaság (Btk. 271. §), b) súlyos testi sértés (Btk. 170. § (2)), illetve c) (nem szándékos) emberölés (Btk. 166. §). Az alsóbb fokon az a) alternatíva mellett döntöttek.

Itt nincsen helyünk idézni a teljes határozatot, amelyben többek között az orvosszakértői vélemény, valamint az alsóbb fokon rögzített, de kellőképpen figyelembe nem vett tanúvallomások (= NR-2) alapján a LB a b) változatot választotta, de idézzük (folyamatos szövegben, de a hivatkozás megkönnyítése céljából a mi tagolásunkban) a végső szubszumálást és a döntést:

- (8) a) Kis-közepes erejű pofon olyan ritkán idéz elő életveszélyes állapotot vagy halált, hogy az emberek nagyobb része ilyen esettel nem is találkozik, arról tapasztalati ismerete nincs. Ezért a legnagyobb figyelmet és körültekintést kifejtő emberöltő sem várható el, hogy pusztán a köznapi tapasztalat alapján felismerje, hogy két ilyen pofon életveszélyes állapotot vagy halált idézhet elő.
- b) A jelen esetben a sértett a földön ült, amikor a vádlott megütötte, így elesésétől, nagyobb erejű ütődésétől sem kellett tartania, ezért a vádlottól az életveszélyes állapot és a halál lehetőségének előre látása nem volt elvárható.
- c) Az elvárhatóság hiánya miatt ezekért az eredményekért a legenyhébb olyan gondatlanság sem terheli, amely a büntetőjogi felelősségnek alapja lehetne.
- d) Az arca mért ilyen erejű ütésnél azonban nem zárható ki, hogy 8 napon túl gyógyuló sérülés is keletkezhet, mivel az arcon közismerten sérülékeny szervek is vannak. Ezt a vádlott is tudta, ezért elvárható lett volna tőle, hogy a kellő figyelem és körültekintés kifejtése esetén a 8 napon túl gyógyuló sérülést hanyag gondatlanság terheli.
- e) A cselekménye a Btk. 15. §-ára tekintettel súlyos testi sértés büntettének minősül.

A (8a) szövegrész – implicite – egy jogi kategóriát, a gondatlanságot, illetve annak alkalmazhatóságát írja körül vagy magyarázza (I. Btk. 14.–15. §). A (8b) rész az NR-

3 szintjén összefoglal és szubszumál, pontosabban a (8a)-ban kifejtett jogi kategóriában helyezi el az összefoglalt cselekményt, majd a (8c)-ben meghozza a (közbülső) döntést. Ezután (8d)-ben újabb szubszumálás következik, most már a „súlyos testi sértés” kategóriája alá, végül (8e)-ben megszületik a végső döntés, amelyet még követ egy itt nem citált passzus, amely az (a) alternatíva, a garázdaság fenn nem állását állapítja meg.

3. ÖSSZEGZÉS ÉS KITEKINTÉS

Láthattuk a (4)–(5) példák kapcsán, hogy a magyar joggyakorlat is alátámasztja Shuy-nak a bevezetőben idézett vélekedését, amely szerint közkeletű, bár téves hiedelem, hogy a leirat pontosan adja vissza a hangszalagra felvett szöveget (SHUY 1993). Szándékunk azonban nem ennek illusztrálása volt, hanem annak vizsgálata, hogy milyen szemantikai folyamatok, eljárások játszódnak le, amíg a nyers tényektől eljutunk a jogi érvényű döntésig, az ítéletig.

Tapasztaltuk, hogy a nyers tények nyers nyelvi ábrázolását a jogi kategóriák számára értelmezhető formára kell hozni, hogy a szubszumálás aktusa során egyértelmű döntések születhessenek. Ennek a folyamatnak a „tengelyében” a tárgyalásvezető bíró áll, akinek az aktív közreműködésével a NR-1-ből NR-3 lesz, és ezáltal alkalmassá válik a jogi kategóriák által meghatározott jelentésekkel való összevetésre. Következésképpen a döntéshozó (a bíró) nyelvi rendkívül felkészült személy kell, hogy legyen.

Ez utóbbi feltevésünkre az az indirekt bizonyíték is okot ad, hogy a nyelvész szakértőket, illetve véleményüket rendszerint elutasítják a magyar (és nem magyar) bíróságon. Kontra beszámol például arról, hogy az alábbi két kijelentés különbözik egymástól, nem tudta meggyőzni a bíróságot (KONTRA 2003, 554.):

- (9) a) XY más útlevelel lépte át a határt.
b) XY másik útlevelel lépte át a határt.

Kálmán László (személyes közlés) ama szakvéleményét, hogy a bejegyezni kért „Szi-várvány Társaság a Melegok Jogaiért” névben a „meleg” szó megfelel a köznyelvi használatnak, a bíróság elutasította arra hivatkozva, hogy az illető szónak csupán „bizalmas” használata van.

Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága 1987-ben 5:4 arányban úgy döntött, hogy abban a szövegben, hogy „a pusztá érzélem, sejtés, együttérzés, szenvedély, előítélet, közvélekedés vagy közérzék (ne befolyásolja Önöket)” – ti. az ítélet meghozatalakor –, a „pusztá” melléknév nem csak az első főnévre (az „érzelem”-re), hanem az utána következő felsorolás minden egyes tagjára is vonatkozik.⁸

Mindez arra mutat, hogy a bírók szerint saját nyelvi felkészültségük elegendő a jelentésbeli kérdések eldöntéséhez, amiben az is megerősíti őket, hogy napi gyakorlatukban alapvetően a nyelvi jelentések körébe tartozó kérdésekben döntenek – úgy, hogy e mögött tételes szemantikai tanulmányok vagy dokumentált kutatások nem állnak. Ezt a

⁸ Az eredetiben: „You must not be swayed by mere sentiment, conjecture, sympathy, passion, prejudice, public opinion or public feeling.” A kisebbségi vélemény ezt tagadta. Az adott esetben a bíró által az esküdtzéknek adott utasításáról volt szó, amelynek lehetséges (félre)értelmezésére hivatkozva a halálra ítélt vádlott fellebbezett, végső soron sikertelenül. (SOLAN 1990). A cikk másolatáért Kontra Miklósnak tartozom köszönettel.

konklúziót pedig (a területi korlátok miatt) anélkül vonhattuk le, hogy tanulmányoztuk volna a „nyelvi bűncselekmények” kérdéskörét, amelyek esetében még pregnánsabban nyilvánul meg a bírónak a nyelvi kérdésekben mutatott döntésképesége – és a nyelvész szakértőkre való hivatkozás mellőzése.

Nem kétséges, hogy a kijelentések (mondatok, közlések stb.) jelentése meghatározásának a mindennapi életben tapasztalt gyakorlata a jogrendszeren belül sokkal élesebb körvonalakkal jelentkezik, mert fontos következményekkel járó döntések múlnak rajta. A jog rendszerében, gyakorlatában a denotátumok körének egyértelmű és kétségbevonhatatlan meghatározásának érdekében a nyelvi megnyilatkozások jelentését a lehető legnagyobb mértékben egyértelművé és ugyanakkor a jogi kategóriák számára értelmezhetővé, összehasonlíthatóvá kell tenni. A jelentések „alakításának” és összehasonlításának ez a folyamata a „jogi szemantika” területe, amelynek kutatása nyelvészek, jogelmélettel foglalkozó kutatók és nyelvfilozófusok feladata lehet a jövőben.

IRODALOM

- BÁNKI D. 2000. *Beszédaktusok, jogi aktusok és emberi jogok*. PhD-értekezés. Budapest: ELTE.
- BÁNKI D. 2003. Beszédaktus-típusok a jogértelmezés folyamatában. In Farkas K. – Orthmayr I. (szerk.): *Bölcsélet és analízis*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 84–99.
- GYÖRGYI K. – WIENER A. I. 1997. (szerk.): *A Büntető Törvénykönyv magyarázata*. I–II. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- KONTRA M. 2003. Nyelv és jog. In Kiefer F. (szerk.): *A magyar nyelv kézikönyve*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 551–566.
- A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának határozatai: <http://www.lb.hu>
- MALEY, Y. 1994. The Language of the Law. In Gibbons, J. (ed.): *Language and the Law*. London: Longman 11–50.
- SHUY, R. W. 1993. *Language Crimes*. Oxford: Blackwell.
- SHUY, R. W. 1998. *The Language of Confession, Interrogation, and Deception*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- SOLAN, L. 1990. Does the Legal System Need Experts in English Syntax? In *The Language Scientist as Expert in the Legal Setting. Issues in Forensic Linguistics*. New York: The New York Academy of Sciences. 107–118.
- SOLT K. 1996. *Jogi logika* I–II. Budapest: Seneca Kiadó.
- SZABÓ M. 2000. Szó szerint ... A jog és nyelv interferenciájáról. In Szabó M. – Varga Cs. (szerk.): *Jog és nyelv*. Budapest: PPK. 1–46.